

Kutatási beszámoló

Az Onomastica Uralica (OU) kutatási program 2003 és 2007 között egy olyan projektum munkálataihoz nyújtott támogatást, amely az előző pályázati időszakban indult el, ugyancsak az OTKA támogatásával. A pályázat alapvető célkitűzése az volt, hogy az uráli nyelvek névkutatói számára olyan fórumot hozzon létre, amely elősegíti az eredmények kölcsönös megismertetését, s ezáltal, de közvetlenül is inspirálóan hat a kutatások egymáshoz való közelítésére, esetleg összehangolására. Ez az újszerű program arra vállalkozott, hogy a nemzeti-nyelvi keretekben folyó uráli névkutatásoknak új perspektívát teremtsen: alapozza meg a nemzetközi tudományosságba való kilépés lehetőségeit. Ez a nagyobb nyelvek (magyar, finn, észt) szempontjából is fontos feladat, hiszen ezekről is elmondható, hogy a névkutatás korábban jórészt az adott nyelv kutatóinak a belügye volt, a kisebb uráli nyelvek onomasztikájának azonban egyenesen létérdeke ez, hiszen a nemzetközi horizont hozzásegítheti e területeket ahhoz, hogy módszertani szempontból korszerű, színvonalas munkák szülessenek e nyelvekre vonatkozóan is. A program alapvetően a debreceni névkutató műhelyre épül, de intenzíven részt vesznek benne a Helsinkiben lévő KOTUS névkutatói is.

A kutatási program a fenti célok elérése érdekében periodikát hozott létre Onomastica Uralica címen, amelynek az előző kutatási időszakban öt kötete jelent meg (OU 0., 1a, b, c és 2. kötet szám alatt), s létrehoztuk ennek elektronikus változataként az OU honlapját is. A második szakaszban, amely e beszámoló tárgyát képezi, a program további hat tematikus kötet megjelentetésére vállalkozott. Ebből három kötet a tervek szerinti tartalommal jelent meg. Az OU 3. Settlement Names in the Uralian Languages címmel Maticsák Sándor szerkesztésében (az egyes kötetek filológiai adatait és tartalomjegyzékét a beszámolóhoz csatoltuk). Az OU 4. kötetét, amely a nyelvi kölcsönhatások névtani hatásait vizsgálta (Borrowing of Place Names in the Uralian Languages), Finnországban szerkesztette Ritva Liisa Pitkänen és Janne Saarikivi, e kötet tematikáját folytatja az OU 7. kötete is, amelyet ugyancsak ők gondoznak.

A programban megjelent további két kötet más szerkezetet tükröz. A változtatás igénye 2005-ben a Joskar-Olában megrendezett X. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson merült fel, ahol az OU kérdéseiről Hoffmann István és Maticsák Sándor kerekasztal-konferenciát szervezett. Az itt jelenlevők a tematikus kötetek megjelentetését igen hasznosnak és folytatandó gyakorlatnak tartották ugyan, ám felmerült annak az igénye, hogy egy folyóiratszerűbb megjelenés hatékonyabban szolgálhatná a program célkitűzéseit és az uráli névkutatók igényeit is. Ennek megfelelően olyan struktúrát alakítottunk ki, amely a tematikus kötetek mellett folyóiratszámok kiadását is magában foglalja, sőt perspektivikusan monográfiák megjelentetését is felvállalja. A változtatás jegyében jelentettük meg az OU 5. és 6. kötetét (mindkettőt Hoffmann István és Tóth Valéria szerkesztette), amelyek a folyóiratokra jellemző rovatokat tartalmaznak. A Tanulmányok mellett helyet kapott a Krónika és az Ismertetés rovat, az előbbiben kutatási beszámolók, a névtani élet hírei mellett köszöntők és nekrológok olvashatók. Önálló rovatban jelenik meg folytatásokban az uráli nyelvek újabb névtani bibliográfiája, amely a korábbiakban kiadott OU 1a és b köteteknek is tárgya volt az 1999-ig terjedő időszakra vonatkozóan.

A konferencián átalakítottuk az OU szerkesztőbizottságát is. Megalakuláskor a főszerkesztő Nyirkos István és a társfőszerkesztő Ritva Liisa Pitkänen mellett főleg az uráli névkutatók idősebb, tekintélyes alakjai vállaltak szerepet: Cigankin és Gorgyejev professzorok mellett Peeter Päll, valamint Hoffmann István és Maticsák Sándor alkotta a bizottságot. Fontosnak láttuk, hogy a szerkesztőbizottságba bekerüljenek a további uráli nyelvek kutatói is, valamint a fiatalabb generációk, illetve a jelentősebb kutatóközpontok képviselői is helyet kapjanak benne. Ennek megfelelően a szerkesztőbizottság tagja lett

Ljudmila Kirillova (Izsevszk), Alekszej Muszanov (Sziktivkar), Nyina Kazajeva (Szaranszk), az időközben elhunyt Gorgyejev professzor helyére Galkin professzor (Joskar-Ola) került, továbbá Tatyana Dmitrieva (Jekatyerinburg), Olga Voroncova (Joskar-Ola), Irma Mullonen (Petrozavodszk), Marja Kallasmaa (Tallinn), Janne Saarikivi (Helsinki). Az átalakítás előnyösen érintette a szervezőmunkát, és a folyóiratszerű megjelentetés nélkülözhetetlen feltétele volt.

Az OU tematikus számait felkérés alapján készítették el a szerzők, s a tanulmányokat a szerkesztők, ill. a szerkesztőbizottság tagjai lektorálták. A nyitott szerkesztésű folyóiratszámok lektorálását a megbízható tudományos színvonal biztosítása érdekében szélesebb tudományos körök bevonásával kell megoldani. A szerkesztőbizottság igen szigorú közzétételi normákat követ, ebből adódóan több hozzánk érkezett tanulmányt a lektori vélemények alapján sajnos, kénytelenek voltunk elutasítani.

Az OU eredeti célkitűzése szerint a tanulmányokat nyomtatott formában angol nyelven tettük közzé, az online változatban azonban az eredeti orosz, finn, magyar, észt nyelvű szövegeket is publikáltuk. Az oroszról angolra fordítás feladatát a pályázat keretében a magyar fél biztosította, ez azonban igen komoly nehézségeket vetett fel. Részben emiatt, de részben tartalmi igényeknek megfelelően az OU 5. kötetétől az angol mellett már orosz nyelvű közzétételre is vállalkozunk, az online formátum szerkesztési elveinek változatlanlansága mellett.

A pályázat keretében megújítottuk az OU honlapját is (<http://onomaural.klte.hu>), amely megváltozott arculattal és áttekinthetőbb struktúrával áll az olvasók rendelkezésére. Megkönnyíti a használatát az is, hogy több nyelven is elérhető: az angol mellett oroszul, magyarul, finnül és észtül.

Az OU program igen fontos szerepet tölt be az uráli névkutatás belső kapcsolatainak a kialakításában, amit az jelez leginkább, hogy az érintett terület kutatói igen aktívan kapcsolódtak be a munkába. Az OU eddig megjelent 10 kötetében összesen 52 szerző (7 országból) tett közzé egy vagy több írást, amelyek az összes uráli nyelvet (magyar, finn, észt, karjalai, lapp, kisebb balti-finn nyelvek, cseremis, mordvin, udmurt, komi, obi ugor, szamojéd) képviselik. A jelen pályázati szakaszban kiadott 5 kötetben összesen 40 szerző publikált összesen 65 írást, amelyből 43 tanulmány, 4 bibliográfia, 10 ismertetés és 8 a Krónika rovatban megjelent írás. A munkák jó része a szakterület legkiválóbb, nemzetközi hírű kutatóitól való (pl. Cigankin, Matvejev, Pitkänen, Lehikoinen, Kristó, Galkin, Kuklin stb.), de képviselve van egy igen erős névkutató középnemzedék, sőt a tehetséges fiatalok köre is.

Az OU nemzetközi visszahangját jelentősnek tarthatjuk, hiszen az uráli nyelvterületen kívül is jelentek meg írások a program célkitűzéseiről, illetőleg ismertetések a megjelent kiadványokról (pl. Németországban, Olaszországban), szó esett a programról nemzetközi névtani konferenciákon. A pályázat jelentős eredményének és sikerének tartjuk, hogy a magyar névkutatást hozzásegítette ahhoz, hogy kijusson a nemzetközi tudományos színtérre (a megjelent példányokat eljuttattuk a fontosabb névtani kutatóközpontokba is, a honlapon pedig bárholnan elérhető az anyag), s ennek révén 20 magyar névkutató mutathatta be kutatási eredményeit angol vagy orosz nyelven (a hazai névkutatás nemzetközi megismertetését segítette a 7 itthon megjelent névtani munkáról közzétett ismertetés is). A névkutatást a finnugor kongresszusok is beemelték tematikájukba: 2000-ben és 2005-ben is külön fórumot biztosítottak a szervezők a program számára.

A program megvalósítását nehezítő körülményekről is szólnunk kell a fenti eredmények mellett. A 2005. évi Finnugor Kongresszus megszervezése körüli bizonytalanságok nehezítették a névtani kerekasztal megtartását. Az ott elhatározott változtatások végrehajtása (a szerkesztőbizottság kiszélesítése, a folyóiratjelleg kialakítása, az orosz publikációs nyelvként való alkalmazása) lassította a program megvalósítását. Nem bizonyult szerencsés

döntésnek az sem, hogy két kötetnek a megszerkesztése teljesen elszakadt a debreceni központtól: a helsinki kollégák igen alapos, magas színvonalú szerkesztőmunkát végeztek ugyan, és kiemelkedő színvonalú kötetet produkáltak ennek révén, ám csak munkaidejük mellett tudtak foglalkozni a feladattal, s így a megvalósítás igen elhúzódott. Ezek következtében kényszerültünk rá arra, hogy a program végrehajtását a tervezetthez képest egy évvel megnöveljük, s még így is csak ez év nyarán várható az utolsó, szintén Helsinkiben szerkesztett kötet, az OU 7. megjelenése.

A fenti nehézségek ellenére úgy látjuk, hogy a program több vonatkozásban is igen eredményes vállalkozása a magyar nyelvtudománynak. Ezt maguk a megjelent munkák tényszerűen is igazolják, de talán ennél is jelentősebb az a szellemi energia, amelyet az Onomastica Uralica program a nemzetközi névkutatásban mozgásba hozott. Ezt bizonyítja a projektumba bekapcsolódó kiváló kutatók sora, de ezt jelzi az is, hogy a szerkesztőbizottság további megjelentetésre váró kéziratokkal rendelkezik, s a kutatók egész sor olyan munkán dolgoznak, amelyeket az OU tematikájához, publikációs stratégiájához igazítva indítottak el. Ennek alapján talán joggal bízhatunk a kutatási program sikeres folytatásában is.

Contents

<i>Preface</i>	5
LAILA LEHIKONEN	
Finnish House Names and Their Connection with Surnames	7
MARJA KALLASMAA	
Estonian Settlement Names	17
G. M. KERT	
Saami Village Names in the Kola Peninsula	35
N. N. MAMONTOVA	
Karelian Oikonymy: its Status, Problems and Prospects	45
I. I. MULLONEN	
Vepsian Oikonymy	51
SÁNDOR MATICSÁK	
The Types of the Mordvin Settlement Names	65
D. V. TSYGANKIN	
Mordvin Settlement Names of the Trans-Volga Region	85
A. G. MUSANOV	
Appellatives Meaning Settlement Types and Forms (Based on the Toponymy of the Komi Republic)	93
L. Y. KIRILLOVA	
Udmurt Oikonymy	101
† GYULA KRISTÓ	
Settlement Name Giving in the Age of the Árpáds	117
VALÉRIA TÓTH	
The Changes of the Hungarian Settlement Names	135
ANDREA BÖLCSKEI	
The Correlational System of Hungarian Historical Settlement Names	155

Contents

Foreword	5
RITVA LIISA PITKÄNEN	
Finnish-Swedish Contacts in Finnish Nomenclature	9
LAIMUTE BALODE—OJĀRS BUŠS	
On Latvian Toponyms of Finno-Ugrian Origin	27
JANNE SAARIKIVI	
On the Uralic Substrate Toponymy of Arkhangelsk Region: Problems of Research Methodology and Ethnohistorical Interpretation.....	45
O. A. TEUSH	
Finnic Geographical Terminology in the Toponymy of Northern Russia	111
A. K. MATVEEV	
Saami Substrate Toponymy in Northern Russia	129
IRMA MULLONEN	
Toponym Contacts along the River Svir	141
ANTE AIKIO	
The Study of Saami Substrate Toponyms in Finland	159
OLAVI KORHONEN	
The Place Name <i>Jokkmokk</i> , <i>Jåhkåmåhkke</i>	199

Contents

Foreword	5
Предисловие	6

Articles

ISTVÁN HOFFMANN–SÁNDOR MATICSÁK	
Questions of Onomastics at the 10th International Congress on Finno-Ugric Studies	7
Т. Н. ДМИТРИЕВА	
Термины, обозначающие ‘озеро’, ‘старица’ в хантыйской топонимии бассейна реки Казым	19
ШАНДОР МАТИЧАК	
К этимологическому исследованию гидронимов (на мордовском материале)	31
ИШТВАН ХОФФМАНН	
Возможности исследования древних топонимов, его прошлое и перспективы	45

Chronicle

ERZSÉBET FERCSIK	
Report on the formation and activities of the Onomastic Department of the Society of Hungarian Linguistics	59
ШАНДОР МАТИЧАК	
Выдающееся лицо исследования мордовской ономастики: Дмитрию Васильевичу Цыганкину 80 лет	64
ШАНДОР МАТИЧАК	
Ивану Степановичу Галкину 75 лет	69
ISTVÁN HOFFMANN	
Lajos Kiss (1922–2003)	72
ISTVÁN NYÍRKOS	
András Mező (1939–2003)	76

Reviews

ISTVÁN NYÍRKOS	
Sirkka Paikkala: Se tavallinen Virtanen	83
PIROSKA B. GERGELY	
Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan	88
VALÉRIA TÓTH	
Fehértói Katalin: Árpád-kori személynévtár (1000–1301)	96
RUDOLF SZENTGYÖRGYI	
Korai magyar helynévszótár 1000–1350. I.	101
ШАНДОР МАТИЧАК	
Н. В. Казаева: Апеллятивная лексика в топонимии Республики Мордовия	109

ГАБОР Б. СЕКЕЙ	
Татьяна Дмитриева: Топонимия бассейна реки Казым	114

Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages

EEVA-LIISA STENHAMMAR	
Finnish	119
A. G. MUSANOV	
Komi	157
LYUDMILA KIRILLOVA	
Udmurt	163
Abbreviations	171

Onomastica Uralica 6.

Articles

Анатолий Куклин

Система научных приемов анализа ономастического материала

Д. В. Кузьмин

Достаточно ли емских теорий?

Мусанов, А. Т.

Гидронимия Средней Язвы

Матичак, Шандор

Названия поселений гидронимического происхождения в Мордовии

Győrffy, Erzsébet

River Names in Hungary during the Árpád age

Tolcsvai Nagy, Gábor

The meaning of proper names

Hoffmann, István

Names as historical sources

Chronicle

Farkas, Tamás: The research of official family name changes in Hungary

Hoffmann, István: Katalin Fehértói

Hoffmann István: Kiss Lajos Award

Reviews

Böcskei Andrea: Two books on the settlement names of the old Bihar comitat

Bíró Ferenc, Névtörténet — magyarságtörténet

Hegedűs Attila: Helynévtörténeti tanulmányok 1.,2.

Győrffy Erzsébet: Várnai Judit, Minek nevezzetek...

Bibliography

Ob-Ugric Languages: Khanty and Mansi (Tatyana Dmitrieva)

Onomastica Uralica 7.

Contents

Borrowing of Place Names in the Finno-Ugric Languages II.

Edited by Ritva Liisa Pitkänen – Janne Saarikivi

I. S. GALKIN

Ancient Mari Habitats Reflected in Toponymy 7

A. G. MUSANOV

The Interaction of Komi with Other Languages in Toponymy 17

M. G. ATAMANOV

The Historical Layers Of Udmurt Toponyms 33

M. G. ATAMANOV

The Udmurt Layer Of Toponyms in The Volga-Ural Region..... 53

L. Y. KIRILLOVA

Адаптация названий 67

T. N. DMITRIEVA

Interaction between Khanty and Russian Toponymy in the Basin
of the River Kazym 75

O. V. SMIRNOV

Substratal Mansi Toponymy in the Former Mansi Habitat 97

A. L. SHILOV

Geographical Realia and Toponymic Etymologies (based on toponymic evidence from Northern
Russia) 127–140

* * *

L. ARSLANOV

Toponyms of Finno-Ugric-Samoyedic Origin in the East Trans-Kama Region (28)

ARJA AHLQVIST

Субстратная топонимия (venäjäksi, 76 s.)